HAUSCHILD

DE SERMONIS PROPRIETATIBUS
QUAE IN PHILIPPICIS
CICERONIS ORATIONIBUS
INVENIUNTUR

DE SERMONIS PROPRIETATIBUS, QUAE IN PHILIPPICIS CICERONIS ORATIONIBUS INVENIUNTUR.

DISSERTATIO
INAUGURALIS PHILOLOGICA
QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS
IN
ACADEMIA FRIDERICIANA
HALENSI CUM VITEBERGENSI CONSOCIATA
AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE IMPETRANDOS
SCRIPSIT

OSCARUS HAUSCHILD
SAXOBORUSSUS.

HALIS SAXONUM
FORMIS DESCRIPSIT E. KARRAS.
MDCCCLXXXV.

PARENTIBUS SACRUM.

Cum ante hos septem annos Hellmuthius [1]) et Landgrafius [2]) eodem tempore auctoritate Wölfflini v. d. excitati essent ad perquirendas priores Ciceronis orationes et ad exponendum, quae essent sermonis proprietates in eis conspicuae, eorum animos fallere non potuit, Ciceronem, cum iam pridem et pompa tumoreque et parum diligenti delectu verborum, quae in prioribus orationibus sibi indulsisset, remotis et reiectis ad id genus dicendi pervenerat, quod cum aliis de causis tum propter sermonem purum et elegantem homines docti omnium temporum exemplar sibi ad imitandum proposuerunt, fine vitae in orationibus in M. Antonium habitis quae Philippicae vulgo vocantur, denuo multa admisisse, quae consuetudini dicendi minus eleganti tribuenda essent et saepius eas sermonis proprietates nobis in mentem revocarent, quas deprehendissemus in prioribus Ciceronis orationibus. Thielmannus quoque nonnullis locis dissertationis suae [3]) attigit illum insolitum sermonis habitum, qui est in Philippicis orationibus.

Ex quibus Hllm. dicit p. 105: „Ceterum hic monendum est, haud paucas proprietates non solum in primis orationibus, verum etiam intermissis mediis in extremis, i. e. in orationibus Philippicis comparere: Quod cum casu factum esse non possit, certa ratio investiganda est, ex qua Cicero ad pristinum dicendi morem recurrerit. Ac mihi quidem imprimis haec valere ratio videtur.

---

[1]) H. Hellmuth (= Hllm.), de sermonis proprietatibus, quae in prioribus Ciceronis orationibus inveniuntur. Erlangae 1877 = acta sem. phil. Erlang. vol. I, p. 101—174.

[2]) G. Landgraf (= Ldgr. I), de Ciceronis elocutione in oratt. pro Quinctio et pro Roscio Amerino conspicua Diss. Würzburg 1878.

[3]) Ph. Thielmann (= Thlm. I) de sermonis proprietatibus, quae leguntur apud Cornificium et in primis Ciceronis libris. Diss. Strassburg 1879.

Philippicae orationes non sunt adnumerandae iis, quae ad sublime dicendi genus se applicant et verborum ornatu illustratae ac distinctae sunt, sed potius mediocrem orationem sequuntur et asperis audacibusque vocibus in Antonium Ciceroni inimicissimum refertae sunt. Itaque Tullius non orationis vel copiosae vel elegantis ornatu ac suavitate animos eorum, qui audiunt, perfundere, sed omnem vim eloquentiae ad castigandum atque pervellendum inimicum conicere et magis res quam verba intendere studet."

Cui Hellmuthii iudicio statim addam, quae sensit Ldgr. p. 33: „hoc addere mihi videtur eiusmodi vestigia sermonis familiaris et cotidiani dissipata inveniri cum in posterioribus tum in Philippicis, ubi Cicero summo animi ardore et ira inflammatus vulgaria quaedam admiserit."

Itaque putavi neque abs re neque ab tempore esse quaestionem instituere de his orationibus, qua manifestum fieret, quales et quantae sermonis proprietates essent, quibus orationes Philippicae illum colorem sermonis singularem et a ceteris recedentem ducerent eoque magis ad hoc studium capessendum commotus sum, quod primis et extremis Ciceronis orationibus perlectis videram, iudicium quoddam nuper et de aliis et de Philippicis orationibus factum de via declinavisse. Nam Guttmannus (Guttm.) in dissertatione, quae inscribitur: de earum quae vocantur Caesarianae orationum Tullianarum genere dicendi. Gryphiswaldae 1883 edita p. 73 contendit Ciceronem in orationibus pro Ligario et pro Deiotaro habitis „plane studuisse Atticos imitari singularibus quibusdam commotum causis", sed in Philippicis magis se etiam quam in mediae aetatis orationibus Asiatico dedisse generi. Sed hoc spectat ad illam quaestionem a non nullis viris doctis tractatam, num omnino Cicero Asiaticum genus dicendi assectatus sit, qua in re diiudicanda prae ceteris priores orationes in iudicium vocandae sunt, quippe quarum habitus sermonis magis respondere videatur eis verbis, quae Cicero in Bruto suo § 325 de genere Asiatico fecit: „genera Asiaticae dictionis duo sunt, unum sententiosum et argutum, sententiis non tam gravibus et severis, quam concinnis et venustis — aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, sed etiam exornato et faceto

genere verborum." Sed cum certa huius dicendi generis exempla ad nos non permanserint, difficile est diiudicare utrum Cicero in primis orationibus Asiaticum genus de industria secutus sit an illa quaesita concinnitas verborum et sententiarum, illa multa abundanter addita verba, quae non nisi exornandae orationis causa locum habeant, illa verborum congeries et annominatio aliter intelligenda sint. Omnes quidem fere viri docti, qui de hac re his temporibus iudicium fecerunt, in quibus ipse Landgrafius, qui primus illam sententiam in medium protulerat, nunc inter se consentiunt, de industria Ciceronem genus Asianum non assectatum esse. Vide quae sensit Iw. Müllerus disserens de illis Hllm. et Ldgr. dissertationibus (in „Bursians Jahresberichten" XIV. p. 201 sq.): „Zuvörderst darf daran erinnert werden, dass Cicero keinen Anhänger jenes manierierten Stils zum Lehrer in der Rhetorik hatte. — Auch führt Cicero selbst seine Ueberschwenglichkeit nicht auf die Schule irgend eines Asianers zurück, sondern erklärt sie psychologisch aus dem Alter, in dem er jene Reden gehalten und damit hat er im Wesentlichen Recht. Was man mit einem gewissen Recht Asianisch nennen kann, lag hauptsächlich in seiner eigenen, auf Wort- und Redefülle angelegten Natur, der er auch in seinem späteren Leben nicht untreu wurde, und hierzu kamen allerdings in der ersten Zeit seines Auftretens Einwirkungen des die Aelteren abstossenden, die Jüngeren begeisternden Asianers Hortensius."

Quo iudicio Muelleri commotus etiam Ldgr. in editione sua Ciceronis orationis pro Sext. Rosc. Amerino hab.[1]) Erlangae 1882 confecta abiecit priorem sententiam. Quo in libro p. 123 legimus: „Mein Endurteil geht also dahin, dass Cicero in der ältesten Stilperiode, seiner Sturm- und Drangperiode, zwar nicht in der Theorie, aber seinem Naturell nach zum Asianismus hinneigt, diese Neigung aber in der Schule des Molon überwindet und sich fortan der einfacheren und natürlicheren Sprache der rhodischen oder eclectischen Richtung zuwendet."

Denique cf. quae O. Harnecker in Fleckeisenii annalibus philol. a. 1882 p. 602 scripsit: „Nach dem Tode des Qu. Hortensius, der Anfangs Juni 50 erfolgte, war der zum Asianum genus in der Beredtsamkeit hinneigende, freilich nur irrtümlich

1) = Ldgr. III.

oder böswillig ihm als gänzlich ergeben betrachtete Cicero vereinsamt“ e. qu. s.

Itaque quod attinet ad Philippicas orationes, paene supervacaneum videtur iam pluribus refellere Guttmanni sententiam, contendentis Ciceronem in his orationibns Asiatico generi dicendi magis deditum fuisse. Sed etiam magni momenti mihi videtur, quod ipse Cicero, qui tum sexagesimum secundum annum agebat, in Bruto suo illo ipso tempore conscripto non semel dicit senes minime decere illud genus dicendi v. Brut. § 325: „*genus orationis Asiaticum, adulescentiae magis concessum quam senectuti*“ et insequenti paragrapho: „*haec autem, ut dixi, genera dicendi aptiora sunt adulescentibus, in senibus gravitatem non habent*“ et ibid. § 327 „*illa senior auctoritas gravius quiddam requireret.*“ Neque si quidem summa Asiani generis dicendi in figuris oratoriis cumulate adhibitis posita est, iure orationes Philippicae huic generi tribuantur. Nam si utimur eis exemplis figurarum, quae ipse Guttm. diligenter enumeravit, ego non video, nostras orationes ab aliis, exceptis Caesarianis, multum distare. P. 36 enim e. g. annominationis insignia exempla ex Philippicis orationibus sumpta 28 affert in paragraphis 549 dispersa, ex oratione de imp. Pomp. hab., quae ex 71 §§ constat, unum, ex or. de leg. agr. hab. I, quae 27 §§, 5 exempla, denique ex Miloniana, quae 105 §§ habet, 10. — Nec aliter res se habet, si contemplamur allitterationis exempla, quae enotavit Guttm.

ex or. de imp. Pomp. hab. in 71 §§ 8 exempla
ex or. de leg. agr. hab. I in 27 §§ 2 „
ex or. p. Mil. hab. in 105 §§ 7 „
ex Philippic. orr. in 549 §§ 62 „

Accedit, quod Guttm. haud pauca ex Philippicis protulit exempla allitterationis, quae certe consilio quaesita non sunt neque solum casu sed paene necessitate Ciceroni oblata videntur, sicuti in Phil. II. § 58 n*on* n*oto illo et* m*i*m*ico* no*mine.* III. 32 *unum et idem* sen*tientis* sen*atus.* V. 47 ex*cellenti* ex*imiaque virtute.* VI. 9 *vertat* se *et* se*natui pareat.* XIV. 18 a*vent* au*dire,* alia. Et quod Guttm. dicit p. 38, Ciceronem cum allitterationem, quae versatur in verbis in Phil. III. 32 exstantibus: „*unum et idem* sen*tientis* sen*atus*“, vitare voluisset in orationibus Caesarianis,

scripsisse in or. p. Deiot. hab. § 11: „sen*atus* con*sen*t*ientis*" — non intelligo, quasi non remaneat eadem allitteratio, vel si hoc minus placet, annominatio.

Denique vide congeriei exempla, quae Guttm. p. 44 collegit ex or. de imp. Pomp. hab. et ex Philippic. IV. X. XI.

Neque utile sit longum tempus consumere in enumeranda unaquaque figura, quoniam tum demum si multum differunt exemplorum numeri, aliquid certi evadere possit. Id igitur, etiamsi pluribus non disputo, cognosci potest, figuris orationis, quae quidem maxime Asiatici generis propriae sunt, Philippicas orationes vel omnino non vel non multum distare a ceteris.

Itaque quod dixerunt Hllm. et Ldgr. I, accedere Philippicas orationes ad sermonis habitum priorum orationum, id ad solum *delectum verborum* revocandum est. Ut enim in prioribus orationibus multa inveniuntur et singulae voces et vocabulorum consociationes, quae saepius sive apud comicos scriptores sive apud alios minus bonos scriptores sive in epistolis Ciceronis ipsius, sed raro in ceteris eius orationibus deprehenduntur, ita in Philippicis multa invenias, quae Ciceroniana non nominaveris et quae manifesto speciem sermonis familiaris vel volgaris prae se ferunt. Sed una differentia intercedere videtur inter primas et extremas orationes; in illis enim Cicero utpote adulescens neque satis perpolitus orator illa familiaria vel vulgaria quasi retinere non potuit, ita ut sermoni eius ubique irreperent, in extremis i. e. in Philippicis Cicero talia non solum admisit sed etiam praetulit volgares eoque graviores et vehementiores voces urbanis, quae languidiores videbantur et parum valentes ad eas res, quae his orationibus persequebatur. Ita enim aspere et ferociter Antonium inimicissimum increpat obiurgatque, ita eius vitam et facta depingit turpissimis verbis, ut nemo miretur, quod plane alium verborum delectum invenit atque in ceteris. Ac quaesiverit quispiam, cur non eisdem volgaribus verbis et locutionibus in Catilinam invectus sit Cicero, quoniam rerum condicio similis fuerit. Statuendum quidem est haud ita deesse in Catilinariis orationibus locos, quibus talibus vocibus et locutionibus utatur Cicero, sed tamen maximum discrimen est inter eas et Philippicas, quod quidem ad sermonis colorem attinet et si quaerimus, unde exorta sit haec differentia in similibus

rebus, mihi his rationibus tribuenda videtur. Primum eorum animi, qui audiebant Ciceronem consulem in Catilinam invehentem plane alii erant ac tum cum Philippicas habuit, quoniam omnes boni, quorum intererat reipublicae statum non a perditissimis hominibus perverti, ab Cicerone stare necesse erat. Itaque facili opera adhibita eis persuadere poterat neque opus erat, Ciceronem neglecta magis orationis eleganti forma id unum agere ac pugnare, ut adversarium fingeret sceleratissimum hominem et odium hominum deorumque. Sed cum Cicero in M. Antonium convicia iactabat, rerum condicio specie similis, re ac veritate alia erat. Neque enim decertabant boni cives cum eis, qui ab omnibus bonis sceleratissimi habebantur, sed utraque pars iure quodam agere videbatur, quare Cicero et in senatu et apud populum ab adversariis victoriam reportare omnino non poterat, nisi ei contigit probabilibus argumentis demonstrare, Antonium eiusque socios re vera tam perditos sceleratosque esse homines, quales haberi eos cupiebat. Praeterea dubitandum non est, quin Cicero intellexerit se in summum discrimen venturum esse, simulac ipsius partes iacere coepissent. Itaque apparet in talibus tamque periculosis rebus Ciceronem non id studere potuisse, sicut in oratione aliqua apud iudices habenda, ut sermone urbano ac puro excelleret, sed in sola sententiarum vi tum ipsum et summa orationis et salus ipsius, qui verba faciebat, positae erant. Quantopere illud unum Ciceroni ante oculos versatum sit, ex eo intelligi potest, quod in ipsis Philippicis orationibus hyperboles figura saepissime ita usus est, ut mente odiosissima veritatis modum egressus sit.

Accedit, quod Cicero summa cum ira et ardore animi locutus est. Nam cum irati soleant uti quam valentissimis et dilucidissimis locutionibus verbisque, hac in re congruunt cum hominibus plebeis, quos adamare notum est tales voces, qualibus adhibita imagine aliqua magis valens ac dilucida fit oratio. Ut exemplum afferam, legimus loco nescio quo Philippicarum orationum hyperbolen „*verba evomere*“, quod idem verbum hoc sensu volgare esse pro *emittere* commemorat Lor. ad Plaut. Pseud. v. 936; v. Barta in programmate Linz. 1879, p. 5: „die Invective greift zu gröberem Ton als die Verteidigung“.

Denique non omittendum est, quod Cicero iam senilem

aetatem agebat. Nemo enim negaverit Ciceronis animum per se haud ita firmum et semper constantem fuisse, sed potius mollem et mobilem. Adde iam, quod Cicero utpote difficilis senex pro natura hominum magis cum animi ardore contendebat quam cum illa gravitate, quam praestiterat tum cum corpore et animo florebat et cum ei maxime adiumento erat omnium bonorum civium consensus. Nec plane probatur, quae dixit Schmalz [1]) v. d. de Philippicis orationibus; „dass das Greisenalter, dessen Einwirkung sich C. trotz des Cato maior doch nicht entziehen konnte (ad Att. XIV, 21), ihn wieder die alte redundantia, die aber jetzt senilis heissen muss, finden liess." Quae sententia, quamquam primo aspectu nobis arridet, tamen a veritate nimis abhorret. Nam ubertas et copia vocabulorum, quae Ciceroni in prioribus illis orationibus in deliciis fuerant, maxime superant neque comparari quidem possunt cum ubertate verborum in Philippicis adhibita, quae exceptis Caesarianis, ut dixi, non multum discrepat a copia ceterarum orationum. — Itaque censeo et illa incerta et imbecilla orationum argumenta et aetatem admodum provectam et vitae periculum et animum Antonio inimicissimum effecisse, ut Cicero in Philippicis neglectis omnibus aliis rebus id unum studeret, ut quam maxima vis sententiis inesset et ut res ita evenirent, sicuti voluisset.

Quae sententia confirmatur eis locis, qui in epistolarum ad Att. XVI, 11 exstant. In secunda enim oratione Philippica, quam re vera non habuit Cicero, sed per amicos clam divulgabat [2]) longe plurimae voces locutionesque deprehenduntur, quae minus eleganti consuetudini dicendi attribuendae sint. Legimus ad Att. XVI, 11, 1 hanc oratonem a Cicerone missam esse Attico examinandam corrigendamque [3]), sed etiam illae Attici emendationes id unum egisse videntur, ut sive collocatione verborum sive aliis artibus oratoriis quam valentissime et effica-

---

[1]) I. H. Schmalz (= Schm. I), über den Sprachgebrauch der nichtciceronianischen Briefe i. d. ciceron. Briefsammlungen i. Ztschr. f. d. Gym. Wes. XXXV (1881) p. 93.

[2]) ad Att. XVI, 11, 1: *„Atque utinam eum diem videam, quum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Siccae domum introeat!"*

[3]) ibid.: *„cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam"* et § 2: *libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt."*

cissime evaderet vis sententiarum. Nam in ea epistola (ad Att. XVI, 11), qua, postquam Atticus Ciceroni iudicium suum de hac oratione factum perscripsit, Cicero respondit Attico, legimus § 2: *eodem iure, quo Rubriana* potius quam *quo Scipionis* (cf. II, § 103), *et de laudibus Dolabellae deruam cumulum* (II, § 75) *ac tamen est isto loco bella, ut mihi videtur, εἰρωνεία, quod eum ter contra cives in acie; illud etiam malo: „nonne indignissimum est hunc vivere" quam „quid indignius?"* (II, § 86). Nihil de colore sermonis tam mutato scriptum legimus.

Restat, ut refellam Guttmanni sententiam censentis hanc multitudinem locutionum volgarium ob eam rem in Philippicis orationibus inveniri, quod Cicero in eis magis Asiatico generi se dederit v. p. 73 sq. „Accessit, quod hoc ipsum Asianum dicendi genus imprimis propter volgarem redundantemque dictionem procul dubio ei, quod his orationibus persequebatur, consilio vel optime convenit". Sed unde scimus volgarem dictionem Asiatici generis propriam fuisse? Cicero quidem certe illis librorum rhetoricorum locis, quibus adumbrat hoc genus dicendi, commemorare tam insignem sermonis proprietatem non neglexisset. Ceterum ne Guttm. quidem ulla alia re hanc sententiam comprobare aut conatur aut potest nisi duobus primis Ciceronis orationibus allatis. v. p. 5. annot. 7: „Romanos oratores Asianos etiam volgari cuidam indulsisse sermonis generi facile sit probatu nisi alia ex re, attamen ex duobus primis ipsius Ciceronis orationibus." Sed facilius et minus artificiose, ut supra commemoravi, intelligitur causa huius vocabulorum delectus, si nobiscum reputamus, Ciceronem adelescentulum nondum satis politum atque excultum in arte oratoria fuisse necdum ad illum purum sermonem pervenisse, quem in mediis admiramur. Praeterea ipse Guttm. eodem loco concedit, Hegesiam, „notissimum illius eloquentiae genitorem" nulla fere volgaria admisisse, adde paullo infra: „Ceterum ne posteriores quidem Asianos consulto purum elegantemque dialectum puto contempsisse, sed ut diximus sibi tantum indulsisse." Apparet igitur, satis incertam et imbecillam esse hanc Guttmanni sententiam. cf. etiam Landgrafii iudicium de hac Guttmanni sententia scriptum in libro, qui inscribitur: „Archiv für lateinische Lexico-

graphie“ I, 1, p. 138: „Eben so unnatürlich ist die am Schlusse der Schrift aufgestellte Behauptung, Cicero kehre (als 62jähriger Greis!) in den Philippischen Reden zu dem wortreichen genus Asianum zurück, dem er in seinen Jugendwerken mit Leib und Seele ergeben gewesen sei.“

Itaque summa disputationis meae eo spectat, ut disputem primum de singulari delectu vocabulorum Ciceronis in Philippicis orationibus conspicuo, deinde nonnulla tractabo cum ad elementa grammatica tum ad syntaxin pertinentia, quae a solito Ciceronis usu recedunt, tum appendiculae loco agam de nonnullis vocibus locutionibusque, quibus M. Antonius usus sit in eis epistolis, quae cum in Ciceronis epistolis tum in Philippicis orationibus ad nos pervenerunt. — Quibus in locis ad meum propositum pertinentibus corruptela aliqua versatur, eam, quoad potui, emendare conatus sum.

Denique indicabo libros, quos adhibui et praeponam sigla, quibus brevitatis causa per totam tractationem usus sum. Nimirum ea v. d. nomina, quae minus saepe afferri opus erat, non contraxi neque ea nomina, quorum numerus litterarum exigua per se est.

K. — E. = H. A. Koch, Ciceros erste und zweite Philippische Rede, 2. Aufl. cur. A. Eberhard. Leipzig 1879.

K. Halm, Ciceros erste und zweite Phil. Rede, 6. Aufl., Berlin 1881.

R. Klotz, Ciceronis orationes in M. Antonium Philippicae XIV, Lipsiae 1882.

Orelli, M. Tullii Ciceronis opera. ed. altera vol. II, p. 2. Turici 1856.

E. Wölfflin, Bemerkungen über das Vulgärlatein. in Philol. vol. XXXIV, p. 137—165.

Schmil. = Schmilinsky, de proprietate sermonis Plautini usu linguarum Romanicarum illustrato Diss. Hal. 1866.

Krause, Stilistische Bemerkungen aus Ciceros Briefen. Progr. Hohenstein 1869.

Stin. = A. Stinner, de eo quo Cicero in epistolis usus est sermone. Oppeln 1879[2].

Schm. II. = J. H. Schmalz, Ueber die Latinität des P. Vatinius

i. d. b. Cicero ad. fam. V, 9 und 10 erhaltenen Briefen. Mannheim. Progr. 1882.

Hoffm. = Fr. Hoffmann, ausgewählte Briefe von M. Tullius Cicero I^3 Berlin 1874 II^2 1878.

Lor. = Lorenz, ausgewählte Comödien des Plautus: II. Mostellaria, Berlin 1866, III. Miles gloriosus B. 1866, IV. Pseudolus B. 1876.

Köhl. = A. Koehler, de auctorum belli Africani et belli Hispaniensis latinitate. Erlangae 1877 = acta sem. phil. Erl. vol. I. 367—471.

Thlm. II. = Ph. Thielmann, stilistische Bemerkungen zu den Jugendwerken Ciceros i. Blätter f. bair. Gymn. Wes. XVI. (1880.) p. 202 ff., p. 325 ff.

Ldgr. II. = G. Landgraf, Bemerkungen z. sermo cotidianus i. d. Briefen Ciceros u. an Cicero. Blätter f. bair. Gymn. Wes. XVI. (1880) p. 274—380, 317—331.

Guer. = H. v. Guericke, de linguae vulgaris reliquiis ap. Petronium etc. Königsberg Diss. 1875.

Krt. = K. Kraut, üb. das vulg. Element in d. Sprache des Sallustius. Progr. Blaubeuren 1881.

Bart. = F. Barta, sprachl. Studien z. d. Satiren d. Horaz. Progr. Linz. I, 1879; II, 1881.

Rebl. = O. Rebling, Versuch einer Charakteristik der röm. Umgangssprache. Kiel 1883^2.

E. Wölfflin, lat. und roman. Comparation, Erlangen 1879.

O. Gorges, de quibusdam sermonis Gelliani proprietatibus observationes. Diss. Halle 1883.

Schlz. = E. Th. Schulze, de Qu. Aurelii Symmachi vocabulorum formationibus ad sermonem vulg. pertinentibus. Diss. Halle 1884.

Georges (Ge.), Freund (Fr.), lat.-dtsch. Handwörterbuch.

Merguet (Mgt.) et Schütz, lexica Ciceroniana.

Ant. = Antibarbarus, d. lat Sprache von Krebs-Allgayer. Frankfurt 1876^5.

Draeg. = Draeger, hist. Syntax der lat. Sprache I^2, 1879; II^2 1880.

A. Riese, Catulli carmina, Frankf. 1884.

I. De vocabulorum delectu.

A. De formatione vocabulorum.

a) De derivatione.

§ 1. De substantivis in *-io* terminantibus.

Cum Graecorum artes litteraeque Romam transferrentur pervulgarenturque, factum est, ut Romani permulta nova substantiva sive rhetorica sive philosophica alia formarent, quibus eorum lingua caruerat. Quam ad rem efficiendam maxime usuvenit formatio substantivorum verbalium in -io desinentium. De his quidem vocibus, quas terminos technicos nominamus, disserendi hic locus non est. Sed cum in sermone familiari et volgari homines brevitati et commoditati loquendi maxime studeant, fieri non potuit, ut hoc eodem formationis genere, qua multo significantior fiebat oratio, sermo vulgi Romani nec non is sermo, quo homines etiam magis exculti atque eruditi in cotidiana dicendi consuetudine utebantur, abstinerent, v. Schmil. p. 32; Lor. ad Plaut. Pseudol. v. 141 et ad Most. v. 6 („Verbalsubstantiva auf -io müssen in der Volkssprache sehr beliebt gewesen sein"). Stin. p. 7; Schlz. p. 21. — Sed, ut dicam quo spectet sententia, in Philippicis orationibus inest multitudo horum volgarium substantivorum in -io terminantium, cum in ceteris Ciceronis orationibus satis raro tales voces inveniantur exceptis eis, quae etiam apud bonae prosae auctores saepissime leguntur, sicut ‚ratio', ‚oratio' etc.

Omnino de harum formarum apud Ciceronem usu ita iudicandum mihi videtur. In prioribus orationibus, quas multa de sermone volgari vel familiari sumpta praebere apud omnes constat, tamen Cicero haud ita multa substantiva suffixo -io formata adhibuit cf. quaeso, quam exiguum numerum talium sub-

stantivorum e prioribus orationibus sumptum proferre potuerit Hllm. (in act. sem. Erl. p. 125). In oratione quidem p. Sex. Rosc. Amerino hab., quae omnium plurima ad sermonem vulgarem et familiarem spectantia praebet, tria tantum invenire potui, quae commemoratione digna sint: amendatio *a. ei.* § 44, vociferatio § 12, confictio § 35. Sed cum Cicero in scriptis philosophicis, quae fere omnia aut isdem temporibus quibus Philippicae orationes aut non multo ante conscripta sunt, cogeretur talibus substantivis verbalibus permultis et uti et formare, haud absonum mihi videtur putare perpetua usus consuetudine factum esse, ut Cicero in extremis orationibus his formationibus iam magis indulgeret. In quibus multa sunt verba, quae in ceteris orationibus nusquam deprehenduntur et apud auctores posteriorum saeculorum demum recurrunt. Nimirum neque ea, quae terminorum techn. instar, neque quae minus inusitata sunt, proferam.

approbatio Phil. V 23 *a. auctoritatis,* eodem sensu Sest. 107. Similiter adhibetur haec vox in re iudiciaria ap. Cornif. et Cic. or. 236; in philosophicis Ciceronis scriptis usurpatur *app.* significatione demonstrationis (Ge.).

cohortatio teste Merguetio in Ciceronis oratt. invenitur in Phil. II, 90. IX, 9. XII, 15. XIV 20, Cluent. 138, Balb. 51. Adde fam. 1. 7, ad Att. XVI, 13 (Schütz).

collocutio Phil. XI, 5 collocutiones familiarissimae. Ap. Ciceronem recurrit c. ad Att. 12. 1. 2, ep. 1. 9. 4; Tusc. 1. 30. — Cornif. rhet. 1. 25; Augustin. serm. 23. 8 (Ge.).

congressio = congressus Phil. II, 46; Cluent. 41; ad Qu. fratr. 1. 3. 4. Praeterea in philosophicis Ciceronis scriptis invenitur et creberrime apud scriptores posterioris aestatis (Ge.)

conservatio in Philippicis tantum Ciceronis orationibus legitur: I, 6. XIII, 46. XIV 24. Praeterca off. 1. 28. 100; 1. 36. 131; 2. 3. 12; de orat. 1. 42. 188. — Cornif. Quint. Val. Max. (Ge. et Fr.).

compellatio = vituperatio exstat in Phil. III, 27 fam. 12. 25. 2; ap. Gell 1. 2. 5 et t. t. loco in Cornif. rhet. 4. 2. 2. (Ge.).

complexio Phil. II, 90 *verborum* c. — In scriptis rhetoricis saepissime deprehenditur pro Graecis *συμμετοχή, κοινότης* cf. Thlm. I p. 95.

comprehensio Phil. II, 18 *c. sontium* (= captio). Hoc sensu t. Ge. nusquam alibi invenitur. Praeterea haec vox in arte rhetorica significat *συλλαβήν, περίοδον, κατάληψιν* (Ge.)

circumscriptio = *circulus* Phil. VIII, 28. Qua significatione haec vox hoc tantum loco usurpata esse videtur.

decertatio Phil. XI, 21 *rerum omnium d.* Exstat praeterea ap. Symm. IX 26 et 50. Cod. Theod. VII, 20. 2. 2 (Ge.) cf. Schlz. p. 95.

depulsio = remotio Phil. VIII 12 *servitutis dep.* — Praeterea certis significationibus adhibetur in rhetoricis et philosophicis scriptis (Ge.).

dilatio in Ciceronis orationibus invenitur t. Mgt. in Phil. III p. 17 et in or. d. imp. Pomp. hab. 2. — Alibi haud raro (Ge.).

dissipatio proprio sensu legitur in Phil. V, 11 et XIII, 20.

dispertitio Phil. III, 31: *cum exercitu Romano sit ad interitum nostrum et ad dispertitionem urbis venire conatus?* De hoc vocabulo accuratius mihi disserendum videtur. Ex mss. enim codex optimus (Vaticanus) et Tegernseensis praebent lectionem *dispersionem*, quam tueri conantur Halmius et eum secutus Georgesius. Sed Cobetus in Mnem. n. s. VII p. 138 recte sentire mihi videtur, quod dicit nihil esse *dispersionem urbis*, ut nihil sit *dispergere urbem*. Ne significanter quidem si dictum est *dispersio*, sicut vult Georgesius (= „Zerstörung") mihi probatur, praesertim cum haec vox nusquam alibi legatur. Codices deterioris notae (Bambergensis, Gudianus, Bernensis, Langomarsinianus) exhibent formam *disperditionem*. Quae mihi primum, etiamsi ab omnibus vv. dd. reiciatur, tuenda esse videbatur. Nam verbum *disperdere* haud ita raro legitur, sicut ap. Ciceronem t. Ge. exstat: *disperdere possessiones* et apud Vatinium in Cic. epp. ad fam. *cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit*. Itaque servato *disperditionem* notio vocis *interitus*, quae praecedit, repetitur. Sed cum multis locis ipsarum Philippicarum orationum recurrat haec sententia: studere hostes patriae, imprimis Antonium, ut inter participes sceleris dividant et distribuant urbem, possessiones omnium bonorum, hoc quoque loco accipiendum mihi videtur, quod coniecerunt Klotzius et Kayserus: *dispertitionem*. Conferas quaeso hosce locos: Phil. IV, 10 *quibus M. Antonius* **urbem** *se* **divisurum** *esse promisit;* V, 6 *agi-*

tur, utrum M. Antonio facultas detur — **urbis dividundae**; V, 7 *hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio*, **dividendam** *dedit*. V, 20 *possessiones notabat et urbanas et rusticas* — **dividebat** *agros, quibus et quos volebat;* VIII, 8 *M. Antonius id molitur, id pugnat, ut — fortunas nostras partim* **dissipet** *partim* **dispertiat** *parricidis;* VIII, 9 **urbem** *enim* **divisurum** *se confirmat (Antonius);* XIII, 19 **divisurum** *se* **urbem** *palam suis polliceretur (Antonius);* XIII, 42 *Quam fidem! an optimi cuiusque caedis*, **urbis** *et Italiae* **partitionis**; XIV, 20 **urbis** — *quam iam peritus metator et callidus decempeda sua Saxa* **diviserat** cf. denique Cat. 1. 4. 9. — Si igitur hos locos, quos attuli, respicimus, maxime verisimile est nostro quoque loco Ciceronem hanc sententiam usitatissimam exprimere voluisse et scripsisse *dispertitionem*. Legitur haec vox semel apud Tert. adv. Hermog. 39 (Ge.). — Quod mavult Lambinus et eum secutus Cobetus l. l. *direptionem*, magis a litterarum formis in mss. exstantium recedit ob eamque rem reiciendum videtur.

effrenatio Phil. V, 22 *animi impotentis e.* Legitur bis tantum apud omnes scriptores totius latinitatis. Praeter hunc enim locum in Boeth. art. arithm. 1. 32 (Ge.).

exstructio bis apud Ciceronem invenitur in Phil. XIV, 34 et n. d. II, 60. — Suet. Vitr. Vulg. Metaphorice apud Tert. ad. ux. 2. 3. (Ge.).

hortatio Phil. IX, 6, ad Quint. fr. 1. 1. Apud alios scriptores nusquam exstare videtur.

ingressio vi propria legitur in Phil. V, 9, orat 59; Translate Cic. orat. 3. Etiam hoc vocabulum proprie Ciceronianum esse videtur.

irruptio Phil. X, 20 *i. armatorum in domum* imp. Pomp. 25. — Praeterea ap. Plaut. Plin. pan. Tac. Solin. Pall. Sen. Suet. Hieron. Augustin (Ge.).

lustratio Phil. II, 57 *l. municipiorum.* Praeterea legitur apud Cic. Tusc. V, 27 et n. d. I, 31 (Schütz). — Alio sensu ap. Col. 2. 21. 5; Vulg. num. 8. 7 et 19. 20; Liv. 40. 83. 2 (Ge.).

meditatio = praeparatio Phil. IX, 2 *m. obeundi sui muneris.* Sic etiam Brut. 37, orat. 27. = studiosa cogitatio in Tusc. III, 15; Div. II, 46; Cluent. 82. — Sent. Quint. Plin. Veget. (Ge. et Schütz).

miseratio = sensus misericordiae Phil. II. 91 et fam. V, 92; Quint. Plin. Tac. Cic. = pars orationis Brut. 21, orat. II, 107; Quint. (Ge. et Schütz).

missio propria vi Phil. VII, 1 *m. legatorum.* In oratt. in Verrem habb. 5 ies legitur et ad Att. I, 4. = dimissio in Tusc. I, 48, fam. V, 12 (Ge. et Schütz). Cf. Guttm. p. 14.

occidio Phil. XIV, 36 *occidione occidere.* Caec. 14. Praeterea legitur o. ap. Liv. Tac. Col. Justin. Aur. Vict (Ge.).

peragratio Phil. II, 57 *p. coloniarum.* Alio sensu legimus hanc vocem apud Chalcid. Tim. nonnullis locis (Ge.).

percursatio apud solum Ciceronem exstare videtur: Phil. II, 62 et 100. Att. II, 42 (Ge.).

peregrinatio Phil. II, 101, Lael. 27 ad Att. VI, 2; IX, 12. Tusc. V, 37, fin. II, 33. Praeterea invenies ap. Tac. Plin. Ulp. Gai. dig. Quint. Cael. Amm. Sen., sed nusquam ante Ciceronis aetatem. (Ge. et Schütz).

procrastinatio Phil. VI, 7 *tarditas et pr.* Praeter nostrum locum in Cod. Just. 55. 4 et 6. 35. 11 et ap. Cassian. collat. 4, 18; Guttm. annotat p. 13, procrastinandi verbum in prioribus tantum Ciceronis orationibus conspici.

promissio Phil. VIII, 10 *p. scelerum,* ep. 4. 13. 1 ad. Att. 8. 9. 4. Saepissime occurrit ap. scriptores ecclesiasticos et ut figura rhetorica ap. Cic. et Quint. (Ge.).

reclamatio usurpatur in Phil. IV, 5 *reclamatione vestra comprobastis* pro acclamationis voce. Invenitur praeterea in Apul. apol. 63 et in Augustin. psalm. 52, 2 (Ge.).

recuperatio Phil. X, 20 *r. libertatis.* Legitur etiam apud Justinum et ICtos inferioris aetatis.

retardatio = tarditas Phil. V, 30. Recurrit ap. Vitruv. eodem sensu 9. 1. 6 (Ge.).

retractatio = recusatio Phil. XIV, 38 *sine ulla r.* — Liv. Arnob. (Ge).

revocatio sensu proprio in Phil. XIII, 15 *a bello r.* Sic etiam in Tusc. 3. 33; Vitr. 9. 2. 3. In arte rhetorica Cic. de or. 3. 206; Quint. 9. 1. 38, in sermone ICtorum Ulp. dig. 5. 1. 2 § 3 et Chalcid. Tim. 163 (Ge.).

spoliatio Phil. II, 27 vi propria *sp. dignitatis.* — Sest. 21. Verr. II, 59 leg. agr. I, 9; Mur 37. — Liv. 29. 8. 9 (Fr.).

transmissio = traiectio Phil. I, 7; Guttm. p. 13 commemorat hanc vocem legi a. Forc. praeterea ad Att. 4. 17; Ambros. Hexaëm. 5. 10; Cassiod. Var. 2. 24. Nostram significationem habet vox etiam t. Ge. in itin. Alex. 33 (77).

trucidatio vi propria legitur in Phil. IV, 11 *tr. civium* et Tull. 42. Praeterea invenitur in frg. lat. ap. Gell. 13. 25. (24) 12; Liv. 28. 16. 6; Augustin. de civ. dei 1. 7; Cels. praef. p. 7. 27 D; Plin. 17. 257 (Ge).

vitatio sensu proprio in Phil. III, 24 legitur. Praeterea semel apud Cornif. et ap. Prisc. 2. 8.

§ 2. Substantiva in *-tas* exeuntia.

Schulzius p. 34 auctore Panckero dicit partem quartam tantum omnium vocabulorum in *-tas* desinentium bonae prosae auctoribus attribuendam esse, sed etiam de his nonnulla detrahenda esse, quae non nisi in Ciceronis vel prioribus vel posterioribus libris legantur, ut suspicari possimus, ea sermonis vulgaris esse. Sed haud scio an erret Schlz. cum e. g. ex omnibus talibus substantivis, quae in or. pro Sex. Rosc. Am. hab. leguntur, si fortasse excipias vocem *mendicitas* § 86 et § 88 exstantem, ne unum quidem invenerim, quod a sermone urbano abhorreat. Exstant enim haec: *acerbitas, assiduitas, aetas, atrocitas, auctoritas, bonitas, calamitas, commoditas, cupiditas, calliditas, celeritas, crudelitas, dignitas, egestas, facultas, felicitas, gravitas, humanitas, humilitas, ignobilitas, infirmitas, improbitas, iniquitas, maiestas, mendicitas, necessitas, nobilitas, potestas, societas, severitas, temeritas, veritas, voluntas.* Neque in Philippicis orationibus multa suffixo *-tas* formata substantiva inveneris, quae commemoratione digna sint sive quod omnino rarius usurpentur, sive quia significationem aliquam singularem habeant.

aviditas Phil. V, 20 *mendicitas aviditate coniuncta.* Quam vocem idcirco commemoro, quod t. Mgt. in Ciceronis orationibus hoc uno loco legitur, in ceteris eius scriptis t. Schützio ad Quint. fr. I, 1, fin. III, 2, sen. 14, off. II, 11. Praeterea ap. Plaut. Plin. Curt.

claritas = amplitudo, in Ciceronis orationibus uno loco

t. Mgt. usurpatur, in Phil. I, 33. Alibi in Ciceronis Div. II, 31, ac. post. II et ap. Nep. Quint. Sen. Plin. (Ge).

communitas Phil. VI, 3 *c. legationis*. Adhibetur in orationibus Ciceronis nusquam alibi, in ceteris scriptis a. Schütz. in off. I, 7, 43, 44, fin. III, 20; IV, 2 ac. pr. II, 11, fam. IX, 24 et ap. Nep. Milt. 8. 4 (Ge).

firmitas Phil. I, 33; II, 63; Sest. 95, in epp. fam. IX, 11; X, 24; XI, 12. — Lael. 13. — Plaut. Caes. Vitr. Gell. Amm. Quint. (Mgt. Ge.).

foeditas in Ciceronis orationibus occurrit in Phil. II, 15; XII, 12 Scaur. 8 (Mgt.), in ceteris scriptis in n. d. 2. 50, off. 3. 29, fin. 3. 11 (Schütz). — Saepius apud scriptores inferioris aetatis.

impuritas apud Ciceronem bis tantum legitur, in Phil. II, 6 et V, 16 (Mgt.). Recurrit demum ap. Capit. Macrin. 7. 8; Vulg. Levit. 5. 3; Ambros. de off. 1. 26. 136; Salv. de gub. dei 6. 5 (Ge.).

mobilitas translate = inconstantia apud Ciceronem uno loco invenitur, in Phil. VII, 9: *quid est mobilitate turpius?* — Sic etiam ap. Tac. Nep. Sall. (Ge.).

mendicitas auget notionem usitatissimae vocis *egestas*. Legitur in Phil. V, 20; XI, 5 et in or. p. Sex. Rosc. Am. hab. § 86 et § 88. Vocabulum *paupertas* in Cic. orationibus non nisi uno loco inveniri monuit Ldgr. III, p. 177.

stupiditas = stultitia rara vox est. Legitur enim in Phil. II, 80 et in Acc. tr. fragm. 287 (Ge.).

tarditas 6 ies invenitur in Philipp. orationibus (II, 118; V, 25 et 35 VI, 7; X, 14; XI, 25); 4 ies in ceteris (Rab. 21; Cat. III, 20; Pis. 1; Sest. 180 (Mgt.).

§ 3. Substantiva in *-ia* desinentia.

Omnia substantiva in *-ia* exeuntia, quae de orationibus Philippicis huc spectent animadverti non nisi paucis locis orationum Ciceronis inveniri. Schulzius p. 42 monuit substantiva hoc suffixo formata in vulgari dicendi usu saepius admitti pro usitatis formis in *-tas*, *-tio* etc. Cf. Schmil. p. 31 et Lor. ad Plaut. Pseud. v. 381.

haesitantia = cunctatio Phil. III, 16 *h. linguae.* Legitur praeterea ap. Symm. IX, 88; cf. Schlz. p. 43.

inscientia = inscitia Phil. II, 81, *verum implicata inscientia impudentiā est* (fortasse annominationis causa haec forma adhibita est); in ceteris orationibus Sull. 40, in scriptis philos. Ciceronis saepissime. — Caes. Tac. Liv. Quint. (Ge.).

intelligentia Phil. IX, 10 *int. iuris.* Sex. Rosc. 49 Verr. IV, 46 et 98, in philosophicis scriptis haud raro. Praeter Ciceronis scripta alia nulla hanc vocem exhibere videntur.

prospicientia = cura, apud Cic. semel occurrit, in Phil. VII, 19. Praeterea scriptores posterioris aetatis suppeditant hanc vocem: Ambros. de off. 1. 21 id. hexaëm 3. 9. Chalcid. Tim. 34 B ibid. 44 D et 53 B (Ge.).

praestantia Phil. V, 14 *pr. virtutis,* apud solum Ciceronem exstare videtur. Div. II, 63, fin. 5, 12, orat. II, 52, off. 1. 28 (Schütz).

repugnantia Phil. II, 19 *rep. rerum* (Widerspruch) qua significatione hoc uno loco *rep.* apud Ciceronem legi videtur. Invenitur praeterea ap. Plin. hoc sensu et alio (Widerstand) (Ge.).

reticentia sensu proprio Phil. XIV, 33 *ret. posterum.* Eodem sensu Cic. de off. 1. 146; 3. 65. Pacuv. tr. 278 Plaut. merc. 893. In rhetoricis scriptis ap. Cic. de or. 3, 205. Quint. 9. 2. 54 et 57. Aquil. Rom. § 5 (Ge.).

§ 4. Substantiva suffixo *-mentum* conformata.

Pleraque talia substantiva sermoni vulgari vindicanda esse docuit Schlz. p. 45 auctore Panckero. Ex nostris orationibus unum verbum huc pertinet: *cruciamentum* Phil. XI, 8. *Nec vero graviora sut carnificum crucia*menta *quam interdum tor*menta *morborum.* Iam Guttm. p. 9 vidit, hanc vocem a Cicerone annominationis causa adhibitam esse, cum aliis locis vocem *cruciatus* hoc sensu usurpet. *cruciamentum* vulgaris sermonis esse declarat frequens Plauti usus (Capt. V, 4. 2; Asin. 2. 2. 52 etc.) Arnob. 7. 43 (Ge.).

Substantiva verbalia in *-us* quartae declinationis.

Ciceronis scripta omnino haud magnum numerum horum substantivorum exhibere videntur et quamquam multa hoc modo

formata sermoni vulgari et familiari attribuenda esse constat imprimis ablativi casu adhibito (v. Schlz. p. 14), tamen in nostris oratt. nullum inveni, quod plane ab usu urbano abhorrere videatur. Indicabo igitur ea, quae minus usitata sunt.

circumspectus Phil. XII, 26 *facilis est c., unde excam* hoc uno loco ap. Ciceronem legitur, nec aliter res se habet de *circumspectione,* quae acad. 2. 11. 35 exstat. — *circumspectus* etiam legitur ap. Plin. Sen. Liv. Ov. (Ge.).

decessus = abitus e provincia Phil. II, 97 et fam. VIII, 10. — Varr. Nep. Cael. — Translate (= mors) ap. Cic. Lael. 10. Caes. Plin. Cels.

iudicatus = iudicandi munus Phil. I, 20 rarum vocabulum esse videtur. Legitur praeter hunc locum ap. Gell. 14. 2. 25 (Ge.).

mercatus vi propria legitur in Phil. II, 6 et III, 30 et apud Plautum (Ge.).

progressus = progressio, in Ciceronis oratt. legitur i. Phil. V, 47 et XI, 4.

§ 6. Masculina in *-o* desinentia.

Has formas praecipue sermoni vulgari tribuendas esse fere omnes, qui scripserunt de sermone vulgari, commemoraverunt. (v. Ldgr. II, p. 319; Stin. p. 6; Schlz. p. 7). In nostris quidem orationibus duo occurrunt eius generis substantiva:

helluo = nepos Phil. XIII, 11. Invenitur praeterea Sest. 26; Pis. 41; Ap. Ter. Heaut. 1033. Turpil. com. 1; Gell. 6. (7.) 16. 2. (Ge.).

nebulo Phil. II, 74; Sex. Rosc. 128. Saepius apud comicos scriptores.

§ 7. Masculina in *-tor, -sor* exeuntia.

Ab omnibus grammaticis praecipi solet, masculina in *-tor* vel *-sor* non admittere nisi significent aut eos, qui artem aliquam factitent aut, qui propter vitium aliquod cognomen ex contumelia traxerint. Atque de singulis factis hae formae ab optimis scriptoribus non adhibentur nisi mentio fit eorum hominum, qui ob insigne factum famam collegerunt. (v. Schmil. p. 33; Stin. p. 6; Guttm. p. 12; Schlz. p. 7).

In orationibus Philippicis extra hanc legem grammaticam haec adhibita esse videntur:

collusor sensu proprio legitur in Phil. II, 56 et 101; V, 13; XIII, 3. Praeterea ap. Plin. Iuv. Spart. Sev. Suet. Cal. Ulp. dig. Cod. Theod. (Ge.).

compotor invenitur in Phil. II, 42 et V, 22 nec usquam alibi. Idem significat *combibo* fam. 9. 25. 2. cf. Ldgr. II, 319.

compransor Phil. II, 101 *ἁ. εἰ.* est.

consessor apud Ciceronem legitur in Phil. V, 23; Flacc 24; Att. 2. 15 fin. II, 19 (Mgt. et Schütz.).

corrector in malam partem adhibitus legitur Phil. II, 43; Balb. 20. — Ter. Hor. Liv. Sen. Plin. Amm. Lact. Eutr. —

decoctor illo notissimo sensu (= Bankerotteur) Phil. II, 44; Cat. II, 5; Sen. ep. 81. 2 et ben. 4. 26. 3; Spart. Hadr. 18. 9; Cod. Theod. 12. 1. 117. (Ge.) Praeterea in Catulli c. 41.

emendator = corrector Phil. II, 43; Balb. 20; Plin. ep. 6. 5. 4. pan. 62 in malam partem usurpatur; in bonam partem Cic. Brut. 259; Plin. ep. 7. 17. 3; Gell. 2. 14. 2. (Ge.).

hortator apud Ciceronem legitur Phil. III, 19; XI, 3; XII, 2 Sex. Rosc. 110; ad Att. 1. 11. 1 orat. 1. 55 (Mgt. et Schütz) Ap. alios saepius.

interfector Phil. I, 35 ita adhibetur, ut in bonae prosae oratione scribatur oporteat: „eius qui interfecit“: *Beatus est nemo, qui ea lege vivit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit.*

probator invenitur apud Ciceronem Phil. II, 29 et Caec. 35. — Praeterea occurrit ap. Ov. Apul. (Ge.).

servator legitur Phil. X, 8. Alibi usurpata est forma usitatior *conservator*, ut Phil. IV, 8.

suasor legitur Phil. I, 8; II, 21 et 29; Deiot. 29. Saepius ap. Livium.

§ 8. Deminutiva.

Voces deminutivas in sermone vulgari usitatissimas fuisse et ex Ciceronis epistolis et ex Catulli carminibus apparet. Neque ignotum est haec verba non solum vim deminutivam habere sed etiam saepissime inveniri, cum vel cum contemptione et vituperatione aliqua vel blanda et supplici oratione aliquid dicatur.

Quo de usu cum iam copiosissime homines docti disseruerint (v. Wölfflinum in Philol. XXXIV, p. 153; Lor. Pseudol. p. 57; Illm. p. 123; Köhl. p. 371; Schmil. p. 35; Guer p. 29; Schlz. p. 51) necesse non est, ut pluribus verbis disputem. In nostris quidem orationibus nulla vox deminutiva ita adhibetur, ut in ea blandiloquentia aliqua insit.

De *commentarioli* et *libelli* Phil. I, 16, *cuniculus* III, 20, *propugnaculum* V, 27, *curriculum* VII, 6 disputari opus non est. Puram vim deminutivam habere videntur etiam **sententiolae** Phil. III, 21, quae vox hoc uno loco apud Ciceronem, persaepe ap. Quint. praeterea ap. Gell. et Petron. legitur (Ge.).

De voce **nutricula**, quae translate Phil XI, 2 et Vatin. 4 legitur, monendum est, omnes voces, quae in cotidiana domus vel familiae vita saepe occurrant, praecipue suffixo deminutivo formatas esse, ut iam Lor. in egregia sua ad Plaut. Pseudol. praefatione explicavit. Invenitur *nutricula* praeter nostros locos ap. Hor. ep. 1. 4. 8; Suet. Aug. 49 et Ner. 42; Juv. Apul. VI, 12 (Ge.).

quasillum Phil. III, 10; Cato. r. r. 133; Tibull. 4. 10. 3 (Ge.). Cum contemptione aliqua dictae sunt voces quae sequuntur: **Graeculus** *index* Phil. V, 14. — **cauponula** Phil. II, 77, quod *ἅ. εἰ.* esse videtur. — **mimula**, quae vox apud solum Ciceronem legitur Phil. II, 61 et 69 Planc. 30 (Ge.).

§ 9. De adiectivis in *-bilis, -osus, -orius, -ax, -atus* exeuntibus.

De adiectivis hoc modo formatis summatim disserere mihi liceat, cum in orationibus Philippicis non multa legantur, quae a sermone urbano recedant. Sermonem enim vulgarem et familiarem maxime his adiectivis studuisse et nonnulla etiam apud bonae prosae scriptores exstare mihi non ignotum est. (cf. Rebl. p. 24; Guer. p. 31 sqq.; Köhl. p. 376 sq.; Schlz. inde a p. 56 usque ad p. 71). Addam ea, quae aut omnino rarius inveniuntur aut praecipue in nostris orationibus usurpata esse videntur.

detestabilis apud Ciceronem in solis Phil. orationibus occurrit: Phil. I, 33; II, 65 et 110; III, 36; XI, 11; XIII, 1 (Mgt.).

Praeterea de senect. 12. 41; Lael. 8. 27; Tusc. 3. 10 et ap. Livium.

inexpiabilis légitur in Cic. oratt. Pis. 81; har. resp. 4. 57; Phil. I, 13; XI, 29; XIII, 2; XIV, 8. — Liv. Lact. Suet. (Mgt. et Ge.).

insatiabilis in Ciceronis orationibus uno loco, Phil. VI, 8 invenitur. — Liv. Cael. Sen. Ov. Curt. Sall. Justin. Val. Max.

animosus legitur ap. Ciceronem in Phil. IV, 2 off. 1. 6; Cat. m. 20. — Senec. benef. 6. 37; Val. Max. 8, 2 (Fr.).

ignominiosus semel ap. Ciceronem occurrit Phil. III, 34. — Quint. Liv. Tert. Eutr. Arnob. Oros. (Ge.).

lacertosus Phil. XIII, 26 et apud Varr. Ov. Col. (Ge.).

ventosus Phil. XI, 17 *imperium vent.* Brut. ap. Cic. fam 11. 9. 1. Legitur haec vox praecipue apud poetas.

amatorie Phil. II, 77 *erat enim scripta (epistola) am.* Praeter hunc locum invenies ap. Plaut. Merc. 581 (Ge.).

meritorius Phil. II, 105 *m. puer* = pathicus. Hoc sensu recurrit haec vox Suet. Claud. 15 (Ge.).

pacificatorius Phil. XII, 3 *p. legatio* *ἅ. εἰ.* esse videtur. *pacificator* exstat in Cic. ep. ad Att. 1. 13 et 15. 7.

vorax in Ciceronis scriptis uno loco adhibitum esse videtur, Phil. II, 67. — Catull. Sil. Ov. Lucan. Val. Max. Vulg. Lact. (Ge.).

inhumatus Phil. XIV, 34 rara vox esse videtur. Exstat praeterea ap. Cic. Div. 2. 69. 143; Verg. Aen. 11. 122; Lucan. 7, 820 (Schütz et Fr.).

semustilatus apud Ciceronem legitur Phil. II, 91; Tull. 18; Mil. 33 et ap. Varr. in sat. Men. 411 (Ge.).

§ 10. De verbis frequentativis vel intensivis.

Sicut de vocabulis deminutivis, ita etiam de verbis frequentativis vel intensivis animadverterunt homines docti, saepe praecipue apud deteriores scriptores haec verba ita inveniri, ut vi frequentativa vel intensiva plane carere viderentur, cf. Wölffl. in Philol. XXXIV p. 157; Rebl. p. 28; Lor. p. 58 in praef. ad Plaut. Pseudol. Schmil. p. 49 sq.; Stin. p. 16; Guer. p. 34; Krt. p. 5; Hellm. p. 125; Schlz. p. 73. Ciceronem praecipue in prioribus scriptis haec verba ita admisisse, docuit Hllm. l. l.;

in nostris orationibus non adeo multa eiusmodi verba inveniuntur.

Verbum *minitari* a Cicerone etiam in optimis orationibus non rarius quam *minari* sine ullo significationis discrimine adhibitum esse docet Merguetii lexicon.

Cum legamus Phil. V, 19 de Antonio: *ipse interea XVII dies de me in Tiburtino Scipionis* **declamitavit**, sed de eodem Phil. II, 42 *haec ut colligeres, — tot dies in aliena villa* **declamasti** iure concludere possumus, **declamitare** hoc loco vi frequentativa esse exutum.

Hllm. p. 124 commemorat verbum **factitare** in Cic. orationibus vi frequentativa privatum his locis legi: Verr. III, 209 et 211; V, 60; Caec. 81; Phil. II, 41. Nostro quidem loco *semper* adiectum est, unde magis apparet *factitare* pro simplici facere positum esse.

ventitare Phil. II, 3 *domum meam ventitaras* sensum frequentativum retinet.

Verbum **dictitare**, quod uno loco, Phil. XIII, 32 in illa Antonii epistola pro forma simplici collocatum est, infra tractabo.

gestare Phil. XI, 5 *caput in pilo gestari iussit* Schlz., qui p. 76 accuratius de hoc verbo disseruit, sermoni cotidiano adiudicat.

§ 11. De verbis inchoativis.

Recte Schlz. p. 78 monuit, in sermone vulgari (ut verba deminutiva, frequentativa, intensiva) saepe verba inchoativa pro illo plebis studio usurpandi formas ampliores inveniri pro simplicibus posita. Quod eodem referendum mihi videtur, quo ille notissimus usus, quod in sermone vulgari saepissime verbum *coepisse* adicitur, ubi plane supervacaneum videtur. Ad illum usum vulgarem, de quo priore loco dixi, pertinere mihi videntur ex nostris orationibus verba duo:

delitescere Phil. II, 77 = se abscondere, se occulere et **conticescere** XIV, 33 quod a simplici *tacere* non abhorret. Sed utrumque verbum etiam in optimis Ciceronis scriptis ita adhibitum est.

Aliter iudicandum est de verbo **ingemiscere**, quod Phil. XIII, 23 pro *gemere* positum est: *quid ingemiscis hostem Do-*

tabellam? Sed repetit hic Cicero locum epistolae cuiusdam Antonii. Haec enim epistola, quam in fine dissertationis meae tractabo, habet haud pauca volgaria et familiaria.

§ 12. De verbis denominativis in *-are*.

Cum in sermone vulgari et familiari usitata fuisse verba denominativa in *-are* vel *-ari* nonnulli viri docti animadverterint (cf. Rebl. p. 25; Schmil. p. 43; Guer. p. 35; Schlz. p. 80) facere non potui, quin quaestionem instituerem, quibus verbis denominativis Cicero in orationibus Phil. usus esset. Itaque enotavi haec:

coagmentare Phil. VII, 21. Quod verbum Ciceroni in deliciis fuisse videtur, ut docent lexica.

conculcare (calx) Phil. II, 57; Flacc. 22; Pis. 61 ad Att. 8. 11. 4. Praeterea ap. Cat. Lucr. Senec. Hieron. (Ge.).

discriminare (discrimen) apud Ciceronem uno loco deprehenditur: Phil. XIII, 37 *Etruriam discriminat Cassia via* = dividit in duas partes. Praeterea legitur ap. Varr. Verg. Liv. Sen. Apul. (Ge.).

De **discruciare** (crux) v. infra § 14.

infatuare (fatuus) legitur Phil. III, 22; Flacc. 47. — Alibi exstat ap. auct. b. Afr. Sen. Hieron. (Ge.).

ingurgitare (gurges) invenitur apud Ciceronem Phil. II, 65; Pis. 42 et 60; fin. 3. 8. 23. — Praeterea occurrit ap. Plaut. Petr. Plin. Gell. Apul. Macr. Amm. Lact. (Ge.).

mutilare (mutilus) apud Ciceronem semel legitur. Phil. III, 31. — Ter. Ov. Liv. Plin. Curt. Spart. ICt. (Ge.) cf. Schlz. p. 85.

ominari (omen) a Cicerone usurpatum est Phil. XI, 12 et off. 2. 21. 74. — Plaut. Hor. Liv. Plin. (Ge.).

perbacchari (Bacchus) rarum verbum videtur. Invenitur in Cic. Phil. II, 104; Ps.-Cic. decl. in Sall. 3, 10; Claud. b. Get. 142 (Ge.).

philosophari legitur apud Cic. Phil. XIII, 45; N. D. I, 3; Tusc. 1. 3. 7. Alibi exstat ap. Enn. (trag. 340 R.); Plaut. (ter); Gell. (Ge.).

pignerari (pignus) Phil. XIV, 32; Suet. Claud. 10; Ov. met. 7, 621 (Fr. et Ge.).

proeliari (proelium) vi propria legitur Phil. IV, 11; Div. 1. 25. Praeterea ap. Caes. Tac. Iustin. — Translate ap. Cic. Att. 1. 16. 1 (Ge.).

stillare (stilla) in Ciceronis scriptis bis deprehenditur Phil. II, 30 et translate ad Att. 9. 7. 1. De aliis locis, quibus invenitur cf. Schlz. p. 87.

b) De compositione verborum.

Cum iam multa sermonis vulgaris vel familiaris vestigia in orationibus Phil. comparere viderimus, haud absonum fuerit quaerere, num in eis etiam inveniantur illa vocabula composita, quae praepositione adiecta tamen primariam vim retinent nec discrepant significatione a simplicibus. Notum enim est hunc usum (sicut similiter res se habet in deminutivis, inchoativis, frequentativis) maxime sermonis vulgaris esse. Ac duae causae sunt, cur hoc genus dicendi, ut composita verba pro simplicibus ponerentur nullo significationis discrimine, adamaverit sermo vulgaris, una quod sicut in omnibus linguis ita in latina homines plebei praecipue superlationi studere solebant, si quid narrabant, qua re factum est, ut perpetua consuetudine ac usu praepositionum vis magis magisque debilitaretur atque demiuueretur. Itaque, ut exemplum afferam, verbum *decertare* in sermone vulgari non iam significat *summis laboribus atque studio contendere, ut gravis eventus efficiatur*, sed nihil aliud valet quam *certare*, *laborare, studere.* — Altera causa est, quod pro vulgi neglegenti et celeri pronuntiatione brevium formarum simplicium etiam auribus necesse videbatur, ut litterarum numerus augeretur, ne vocis sonus plane in ordine verborum evanesceret. Copiosius de hac re disseruerunt: Wölffl. in Philol. XXXIV p. 157 sq.; Rebl. p. 17; Schmil. p. 40 sq.; Guer. p. 38 sq.; Hllm. p. 125 sq.; Köhl. p. 381 sq.; Lor. in praef. ad Plaut. Pseud. p. 37, annot.; Thlm. I, p. 5 sq.; Ldgr. II p. 321; Schlz. p. 90 sq.

§ 13. De substantivis et adiectivis compositis.

Ex substantivis quidem nullum huc referendum esse videtur, nam *decertatio omnium rerum* (Phil. XI, 21) recte se habet.

Ex adiectivis unum huc pertinet: **consimilis** Phil. II, 28: *cum rem gessisset consimilem eis, quas ipse gesseram.* Apud Ciceronem praeterea *cons.* obviam fit de inv. I, 24; orat. I, 149; III, 25. Quo de adiectivo Klotzius: „nach seinem Gebrauche wie es scheint, mehr dem Umgangstone angehörend, seltner in höherer Poesie und Prosa". (cf. Rebl. p. 10 et 29). Saepissime enim hoc vocabulum suppeditant Plaut. Ter. Lucr. et scriptores posterioris aetatis, quos nominatim affert Schlz. p. 94 cf. imprimis Thlm. I, p. 12; Hllm. p. 126 sq.; Wölffl. in Philol. XXXIV, p. 159. Nostro quidem loco tamen urgueri mihi videtur vis simplicis adiectivi, ita ut accedat ad superlativi sensum.

§ 14. De verbis compositis.

assolet Phil. II, 82: *deinde, ut assolet, suffragia.* Quod verbum apud Ciceronem praeter unum locum (de inv. II, 42. 122) impersonaliter adhibetur: Lael. II, 7; legg. II, 9. 21, nostro loco. cf. Thlm. I, p. 9. Legitur praeterea ap. Liv. Tac. Suet. ICt. — Personaliter ap. Plaut. et Ter. cf. Schlz. p. 91 sq.

conclamare Phil. VI, 2 et **consalutare** Phil. II, 58 huc referenda essent, si dicta essent non de multitudine hominum, sed de uno homine, sicut *consalutare* apud Petron. 7 § 5.

demirari cf. Ldgr. II, p. 321: „äusserst gebräuchlich in der Umgangssprache ist das verbum demirari". Ap. Ciceronem nobis offertur hoc verbum Phil. II, 49; X, 22; Cluent. 86; leg. agr. II, § 100; Rabir. 7; ad Att. 14. 14. 1; 7. 15. 1; fam. 7. 27. Sed quod dicunt Krebs-Allgayer in Ant. s. v.: „dem. hat im mustergiltigen Latein nur den acc. des relativ bei sich — sonst nur den acc. c. inf." secundum locos, quos attuli, ita mutare liceat, ut potius dicatur, hoc verbum ap. Ciceronem praecipue cum acc. c. inf. coniunctum esse.

depugnare, quod sensu primario significat: *usque ad extremum pugnare* saepe praepositionis vi amissa pro simplici positum est imprimis in scriptis deterioribus. Fortasse huc referendum est Phil. II, 75: *ter depugnavit Caesar cum civibus, in Thessalia, Africa, Hispania.* — Ceterum *dep.* proprie de gladiatoribus spectante populo pugnantibus dictum esse videtur, cf. Phil. V, 20 et 30; VI, 13; VII, 17.

Magis etiam haec deminutio significationis eius, quae inest

praepositioni, valet in verbo **decertare**, quod compositum pro simplici collocatum in Antib. poetarum elocutioni ascribitur, sed apud Caesarem usitatum est. In Philippicis usurpatur II, 2 et 43 de contentione dicendi, sed valere praepositionis vis videtur reliquis locis: V, 33 et XI, 24.

Praecipue sermoni cotidiano et plebeio vindicanda esse videntur verba composita praepositione *dis-* effecta ita, ut *dis-* non habeat vim segregandi, sed potius corroborandi. v. Riesium p. 207: „dis = zwiefach, also ‚stark‘ wie in disperire, discupere“. Utrum quidem haec praepositio a „duo“ an aliunde derivanda sit, diiudicandi locus his non est.[1]) Apud Plautum haec verba haud raro inveniri docuit Lor. ad Plaut. Pseud. v. 1201, cf. Schlz. p. 106, qui quidem in eo mihi displicet, quod non seiunxit notiones segregandi et corroborandi, quae insunt praepositioni dis-. v. Schm. II, p. 43, qui affert Wagneri in Plaut. Aulul. annot. p. 108: „all these expressions belong to every-day life, which is always fond of exaggerations“. Apud Ciceronem in universum satis raro haec composita inveniuntur.

disperire apud Caesarem et Ciceronem nusquam legi docet Schm. l. l.

discruciare legitur sensu proprio Phil. XIII, 37 *discruciatos necare* et Amm. 27. 12. 3 (Ge.). — Translate ap. Cic. pro Rosc. Com. 31 et saepissime apud comicos scriptores (v. Lor. ad Plaut. Pseud. v. 1201). Restat **divexare,** quod exstat apud Ciceronem in Phil. XI, 4 *omnia divexare ac diripere.* XIII, 21 *agros divexat civium optimorum.* Tusc. 1. — Enn. Plaut. Pacuv. tr. Suet. Lact. (Ge.).

Neque hanc, cuius exempla attuli, significationem, neque plane vim seiungendi habet *dis-* in verbis **divendere** et **dilucescere** horumque similibus, quorum illud legitur apud Ciceronem in Phil. VII, 16 et leg. agr. I, 7; hoc Cat. III, 6 et Phil. XII, 5.

Verba composita praepositione *prae-* effecta, etsi non desunt in bonae prosae sermone, tamen cotidiano et vulgari ser-

---

[1]) Sed nuper H. Keilius, vir doctissimus, dixit de eadem re: unum et idem esse hanc et illam praepositionis dis- significationem; cogitandum enim esse de vulgari quadam superlatione notionis primariae segregandi ita, ut totum quasi corpus intersit actioni.

moni magis adamata fuisse docuit Schlz. p. 106 et 109. Comprobare hanc sententiam videtur, quod quaecunque talia verba in Ciceronis orationibus leguntur, fere omnia singulis tantum locis exstant. Legitur enim t. Mgt. *praevideo* semel: Verr. V, 22, *praestolor* Cat. I, 24, *praesentio* bis in orationibus, *praemunio* Cael. 19, *praemoneo* Verr. a. pr. 23, *praemonstro* har. resp. 20, **praeverto** Phil. II, 88, **praegredi** Phil. XIII, 5, **praemeditor** Phil. XI, 7.

Verba composita praepositione **sub-** effecta saepius inveniri in sermone familiari et prisco docuit Lor. ad Plaut. Pseud. v. 401, quo loco v. d. nonnulla attulit, quae in solis Ciceronis epistolis exstant. Ex nostris orationibus huc spectat **subtimere** Phil. II, 36, quod ἅ. εἰ. esse videtur.

Verbum **resolvere** saepius apud comicos scriptores invenitur significans, ut vernacule dicam, „zahlen, bezahlen". Ant. (s. v. resolvere) enotat Plaut. Epid. 3. 1. 16; Asin. 2. 4. 57; Men. 5. 5. 30 et Cato. r. r. 149. Exhibent enim in Phil. XIV, 38 omnes codices praeter Bernensem: *senatum, quae sit antea pollicitus legionibus exercitibusque nostris, ea summo studio* re*publica* re*cuperata* re*soluturum* (b: *soluturum*). Editores omnes praeter Klotzium, qui *persoluturum* contextui verborum inseruit (v. Orellii annot. crit.) sequuntur lectionem cod. Bern. Apparet facillime e syllaba *re-* bis antecedenti tertium quoque re proficere potuisse.

B. De singulis quibusdam vocibus locutionibusque.

Causa, cur Philippicae a melioribus Ciceronis orationibus quod attinet ad sermonis colorem discrepent et propius accedere ad priores orationes videantur, gravissima est ea, quod in unaquaque fere pagella singulae voces et locutiones occurrunt, quae a bonae prosae usu recedunt. Praecipue enim inveniuntur, quae e sermone vulgari vel familiari, deinde nonnulla e sermone priscorum nec non poetarum huc manavisse videntur.

a) De verbis latinis.

§ 15. De substantivis.

Vox **congiarium** significans *donum, munus* invenitur apud Ciceronem Phil. II, 116: *congiariis multitudinem deleniera1,* ad. Att. 16. 8. 2; 10. 7. 3; Cael. in Cic. ep. 8. 1. 4. — Tac. Liv. Varr. ap. Plin. Sen. Suet. Paul. dig. (Ge.).

fustuarium = *actio fustibus necandi* rara vox videtur. Legitur enim, si lexicis fides habenda est, tantummodo Phil. III, 14 *legiones f. meruerunt,* ap. Liv. 5. 6. 14 et Serv. ad Verg. Aen. 6. 825.

homicida Phil. II, 30 et 31 cf. Fritzsche „sullan. Gesetzgebung" p. 20 „sicarius an Stelle des später üblichen homicida (Mörder) gebraucht, das sich übrigens schon bei Cicero Phil. II, 30 findet". — Juv. 2. 26; Hor. epod. 1. 7. 12; Senec. controv. I, 2; cf. Guttm. p. 16.

propudium Phil. XIV, 8 *propudium illud et portentum* apud Ciceronem non iterum apparet, sed saepius apud comicos. e. g. Plaut. Curc. 1. 3. 34; Bacch. 4. 1. 7; Mil. 2. 4. 11; cf. Guttm. p. 9. Fortasse allitterationis causa Cicero hoc vocabulum e sermone vulgari sumpsit.

suburbium Phil. XI, 24 (= Vorstadt) ἁ. εἰ. esse videtur, cum onomastica nullum locum aliunde afferant.

§ 16. De adiectivis et adverbiis.

Parva est fides habenda eis mss., quibus adverbium **actutum** in Phil. XII, 26 locum obtinet (v. Wölffl. in M. Rh. XXXVII, p. 94). Cod. Tegernseensis enim praebet lectionem: *me ui ac toto futurum,* Bernensis: *ac tutum futuram,* reliqui: *mortem actutum futuram.* Itaque in Orellii editione legitur: *me vix tutum futurum puto,* alii (Baiterus et Kayserus, Klotzius) scripserunt *mortem actutum futuram puto.* — Sed, si respicimus similitudinem verborum nostri, qualem Orellius vult, loci (*Si extra castra, ceteri viderint; ego me vix* **tutum** *futurum puto*) et insequentis paragraphi: (*Possumusne igitur in Antonii latrocinio aeque esse tuti? Non possumus, aut si ceteri possunt, me posse diffido.* § 28. *Quod si non extra castra congrediemur* etc.). verisimile est Ciceronem interiecta de Pompei

et P. Vettii Scatonis colloquio narratione rediisse ad sententiam similibusque vocabulis repetivisse, quae nostro loco corrupto dixerit. Equidem propono coniecturam, quae magis etiam quam Orellii ad litteras in Tegerns. exstantes accomodatur: *ego me vix in tuto futurum puto.* Confirmare coniecturam meam videtur, quod antecedit: *quinam locus capietur?* Nam ad *locus* optime quadrat sequens *in tuto* (sc. *loco*).

De adverbiali usu vocis **ante** iam Lor. ad Paut. most. v. 134 nonnulla exposuit. Dicit enim Plautum nunquam **antea** usurpavisse, sed ubique *ante;* Terentium uno loco (Andr. v. 52) *antea.* De Ciceronis orationibus Thlm. I, 32 sq. observavit, in prioribus *ante* pro *antea* saepissime inveniri, sed in mediis *ante* paene nusquam adverbialiter positum esse, in Philippicis denuo *ante* adverbium saepius apparere (vicies enim *ante* et undecies *antea*). Itaque etiam eae res, quae levioris momenti esse videntur, consentiunt cum eo dicendi habitu, quem in Philippicis adhuc observavimus et exemplis illustravimus.

Adiectivum **festivus** (Phil. V, 13 *homo f.*) magis sermonis familiaris quam bonae prosae esse videtur, cum lexica longe plurimos locos, quibus *f.* exstet, e fabulis comicorum scriptorum et ex Ciceronis epistolis sumptos proferant. In Cic. orationibus praeter hunc locum legitur *f.* Verr. III, 162; IV, 49; Flacc. 91; Pis. 70.

Phil. II, 101 legitur: *hae quondam orationes* — **grandiferae** *et fructuosae ferebantur.* Quamvis vox *gr.* rara sit (invenitur enim praeter hunc locum duobus tantummodo aliis: Nazar. Paneg. Constant. 3 et ap. Auct. itin. Alex. 50 (51)), tamen conservanda est, cum et in optimo cod. Vat. exstet et Martianus Capella V, § 511 *gr.* apud Tullium legi testificetur (cf. Halm. annot. et Guttm. p. 15).

Tota commentatio in dissertationibus Halensibus, quae apud Niemeyerum (Halis) veneunt, publici iuris facta est.

VITA.

Natus sum Oscarus Hauschild a. d. VI. Cal. Ian. anni MDCCCLX in vico, cui nomen est Torna, patre Augusto, matre Sophia de gente Hiller, quos adhuc superstites esse maxime laetor. Fidei addictus sum evangelicae. Primis litterarum elementis imbutus inde ab a. 1872 gymnasium Cizense frequentavi, unde vere a. 1881 cum maturitatis testimonio dimissus, ut studiis philologicis me darem, primum Lipsiam me contuli. Deinde vere anni insequentis Berolinum transmigravi, ubi per unum semestre scholis interfui; tum autumno eiusdem anni Lipsiam redii ibique per sex menses versatus, ut scholis ultimis adessem, Halas Saxonum me contuli.

Per omne hoc temporis spatium docuerunt me viri doctissimi clarissimi:

Lipsienses: de Bahder, Biedermann, Birch-Hirschfeld, G. Curtius, Heinze, Hirzel, Lipsius, Overbeck, Ribbeck, Zarncke.

Berolinenses: Hübner, A. Kirchhoff, Mullach, Müllenhoff.

Halenses: Dittenberger, Gering, Haym, Hiller, Keil, Zacher.

In societates suas me receperunt Gering, Haym, Keil, Zacher. Quibus omnibus viris illustrissimis optime de me meritis ex animi sententia et nunc gratias ago quam maximas et semper agam.

